ವಿಠ್ಠಲ ಡಿ. ಪೋತದಾರ*

ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳು

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಭೂ ನಿರ್ವಹಣೆ ಪದ್ಧತಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಕ್ಕಲುತನದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಅಳತೆಮಾಡಿ, ಭೂಮಿಯ ಫಲವತ್ತತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅದನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ಭೂಕಂದಾಯವನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ವೇದಕಾಲದಿಂದಲೂ ಭೂಮಿಯನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅಳತೆ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತೆಂಬುದು ನಮಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.[1] ಆದರೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಕೌಟಿಲ್ಯನು ಭೂ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. 'ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಭೂಮಿಗಳ ಅಳತೆ ಮಾಡಿದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಣೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.[2] ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭೂಕ್ಷೇತ್ರದ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಯಾ ಕಾಲದ ಇತರ ರಾಜಕೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಮನು, ಯಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಮುಂತಾದವರೂ ಕೂಡ ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.[3]

ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆದು ನಿಶ್ಚಿತ ಅಳತೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ರೀತಿ ಅಳತೆ ಮಾಡಿದ ಭೂಪ್ರದೇಶದ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಭೂಮೇರೆಗಳನ್ನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿ, ಹಳ್ಳ, ಬೆಟ್ಟಪ್ರದೇಶ, ಕಾಡು, ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡೆಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಕೂಡ ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಹೊಲದ ಮೇರೆಗಳಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಬಾಳಿಕೆ ಬರುವಂತಹ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇರಿಸಬೇಕೆಂದು 'ಮನುಸ್ಮೃತಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.[4] ಇದೇ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಈ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪಾತ್ರೆ ಇಲ್ಲವೆ ಹೂಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಮೇರೆಗಳ ಒಳಗೆ ಇಡಲು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.[5] ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮಾಲೀಕತ್ವದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಭೂಮಾಲೀಕರು ಬಿದಿರಿನ ಇಲ್ಲವೆ ಮರದ

* ಸಂಶೋಧನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ, ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಶಾಸನಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ-೫೮೦ ೦೦೩

1 ನೋಡಿ N. N. Kher-'Agrarian and Fiscal Economy', Motital Banarsidass, New Delhi, 1973 P. 46

2 ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ : II ೩೫

3 ಮನುಸ್ಮೃತಿ : VIII ೨೪೬-೮ : ಯಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ : II ೧೫೦

4 ಮನುಸ್ಮೃತಿ : VIII ೨೫೦-೧

5 ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಸ್ಮೃತಿ : XIX ೨೦-೧

ಟೊಂಗೆಗಳಿಂದ ಬೇಲಿಯನ್ನು ನೆಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಭೂಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಲೂ ನೀರಾವರಿಗಾಗಿ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಕೂಡ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭೂಮೇರೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಗೌರವಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಇದರ ಉಲ್ಲಂಘನೆಯಾದರೆ ದಂಡವನ್ನು ತೆರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೌಟಿಲ್ಯನು ಭೂಮೇರೆಯ ಉಲ್ಲಂಘನೆಗಾಗಿ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾನೆ.[6]

ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯಲು ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಹೇಳಲು ಆಧಾರಗಳಿವೆ. ಕೌಟಿಲ್ಯನು "ರಜ್ಜುಗ್ರಾಹಕ" ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಅಳೆಯುವ "ಭೂಮಾಪನ ಅಧಿಕಾರಿ" ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ 'ಕಾಲು' ಅಥವಾ 'ಪಾದ', 'ಗೇಣು', 'ಮಾರು' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲದೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ ಅಂದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂಖ್ಯೆಯ 'ಗೇಣು' ಅಥವಾ 'ಮಾರು' ಉದ್ದದ ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. (ಹದಿನೆಂಟು ಗೇಣ ಕೋಲು, ಮಾರಗೋಲು ಇತ್ಯಾದಿ). ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಳತೆಯ ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಇಂತಹ ಕೋಲುಗಳು ಅವು ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಊರಿನ ಅಥವಾ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಹೆಸರನ್ನೂ ಸಹ ಹೊಂದಿರುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. (ನವಿಲುಗುಂದದ ಕೋಲು, ಬೆಂಕೊಳ್ವನ ಕೋಲು ಇತ್ಯಾದಿ.) ಇಂತಹ ನಿಶ್ಚಿತ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮತ್ತರು, ಕಂಬ, ನಿವರ್ತನ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಭೂಮಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಅಳತೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವು ಬಹಳಷ್ಟು ಸಲ ಹೊಲಗಳ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳಾಗಿರುವ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುತ್ತಿದ್ದವೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅಥವಾ ಮಠಗಳು, ಧರ್ಮಗುರುಗಳು, ಯತಿಗಳು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿಯ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಇಂತಹ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಇಂತಹ ಕಲ್ಲುಗಳು ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಜೊತೆಗೆ ಆಯಾ ಕಾಲದ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿ-ಗತಿಗಳ ಸೂಚಕಗಳೂ ಕೂಡ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಇಂತಹ ವಿವಿಧ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಎಲ್ಲೆಗಳು

ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೀಮೆಯ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಗಳು. ಇಂತಹ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಎಲ್ಲೆಗಲ್ಲು' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೇರೆಗಳ ವಿವರಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೩೭ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ 'ಎಲ್ಲೆಗಲ್ಲು'ಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ದೊರೆಯಾದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನು ತಿರುಮಲದೇವರಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮದ ಸೀಮೆಯ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.[7]

ಗಡಿಯ ಕಲ್ಲು

ಎಲ್ಲೆಗಲ್ಲುಗಳಂತೆ ಹೊಲದ ಗಡಿ, ಊರಿನ ಗಡಿ, ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ಭೂಮಿಯ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು 'ಗಡಿಯ ಕಲ್ಲು'ಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.[8]

ಚಕ್ರಕಲ್ಲು

ಈ ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳು ಚಕ್ರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು

---

6 ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ : III ೯
7 EC IV (RE), C h. 302
8 EC VIII (old), Tl. 133

ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಚಕ್ರದ ಚಿಹ್ನೆಯು ಮೇರೆಗಲ್ಲು ಗಳುಳ್ಳ ಭೂಮಿಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರ- ದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೇವಾಲಯ, ಮಠ ಇಲ್ಲವೆ ಈ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ, ಧರ್ಮಗುರುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಭೂಮಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೦೯ರ ಮೂರನೆಯ ಹೊಯ್ಸಳ ನರಸಿಂಹನ ಶಾಸನವು ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ಮಾಧವ ದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮೇರೆ ಗಳಿಗೆ ಚಕ್ರದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಆ ಕ್ಷೇತ್ರವು ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗಾದಿ ಸೀಮೆಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವದು ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[9] ಇದೇ ರೀತಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಶಾಸನವು ಶ್ರೀ ನರಸಿಂಹ ದೇವರ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂದಾನದ ಮೇರೆಗಳನ್ನು 'ಚಕ್ರಕಲ್ಲು' ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದ ವಿವರ ನೀಡುತ್ತದೆ.[10]

ಶಂಖಚಕ್ರದ ಕಲ್ಲು

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶಂಖಚಕ್ರ ಕಲ್ಲು ಬರೀ ಒಂದು ಮೇರೆಗಲ್ಲಾಗಿರುವ ಜೊತೆಗೆ ಅಂದಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ವಿವರ ನೀಡಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೭೩ರ ಶಾಸನವು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರಾಯಣದ ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವರಾದ ಕೋನೇರಿ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ಅವರ ಗೃಹಸಮಾರಾಧನೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಗೋಪಿನಾಥ ದೇವರ ಸೇವೆಗೆ ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮತ್ತು ಸೇನಬೋವರು ತೋಟ ಮುಂತಾಗಿ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿ ಅದರ ಮೇರೆ ಗಳನ್ನು 'ಶಂಖಚಕ್ರ ಕಲ್ಲು'ಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸಿದರು ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[11] ಹೊಯ್ಸಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೂರನೆಯ ನರಸಿಂಹನ ಶಾಸನವು ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ಮಾಧವ ದೇವರು, ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ದೇವರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ವರದ ಅಲ್ಲಾಳನಾಥ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿ ಮುಂತಾದ ಸೇವೆ ಗಾಗಿ ದತ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇರೆಗಳನ್ನು 'ಶಂಖಚಕ್ರ ಕಲ್ಲು'ಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[12] ಇಂತಹ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಲಾಂಛನಗಳಾದ ಶಂಖ ಮತ್ತು ಚಕ್ರಗಳ ಚಿತ್ರಗಳು ಇದ್ದವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು

ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರ ವಾದ ವಾಮನನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೦೭ರ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಈ ಮೇರೆಗಲ್ಲಿನ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[13] ಈ ಶಾಸನವು ವಿಜಯ ನಗರದ ದೊರೆಯು ರಂಗನಾಥ ಭಟ್ಟನೆಂಬ ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಗ್ರಾಮವೊಂದನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿ ಗ್ರಾಮದ ಮೇರೆ ಗಳಿಗೆ 'ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು'ಗಳನ್ನು ನೆಡಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳು ಈ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆಯೂ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಇವೆ. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಇಂತಹ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೊಡೆ ಮತ್ತು ಕಮಂಡಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಿಂತ ಕುಳ್ಳ ವಟುವಿನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೊರೆಯಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಲಿಂಗಕಲ್ಲು, ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು

ಈ ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶೈವ ಸಂಪ್ರ ದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೇರೆಗಲ್ಲು ಗಳಾಗಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆಯಾದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಶ್ರೀ ಕದಂಬೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ದಂತೆ ಶ್ರೀ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತ ದೇವರಿಗೆ ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿದ ಭೂಮಿಯ ಮೇರೆಗಳನ್ನು 'ಲಿಂಗದ ಕಲ್ಲು'ಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸು ತ್ತದೆ.[14] ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀ ಗೋಕರ್ಣ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಹಾಬಲದೇವರಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಸೇವೆಗಳಿಗಾಗಿ ದತ್ತಿ ನೀಡಿದ ಗ್ರಾಮದ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು ಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸಲಾಯಿತೆಂದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೫೦ರ

9 EC VII (RE), Ng. 76
10 SII IX Pt. II. No. 533
11 EC VII (RE). Ng. 157
12 EC VII (RE), Ng. 73
13 EC III (RE), Gu. 26
14 KI I, No. 17

ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[15] ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂತಹ ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗದ ಚಿತ್ರವಿರುತ್ತದೆ.

ನಂದಿ ಕಲ್ಲು

ನಂದಿಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಶಿವನ ವಾಹನವಾದ ನಂದಿಯ ಚಿತ್ರವಿರಬೇಕು. ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಶಾಸನವು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ ರಂಗಭೋಗಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ದತ್ತಿಯ ಭೂಮಿಗೆ 'ನಂದಿ ಕಲ್ಲು' ನೆಡೆಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[16] ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೩೪ರ ಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದದೊರೆಯಾದ ಅಚ್ಯುತ ರಾಯನು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಗುಡಿಯ ಗೋಪುರದಲ್ಲಿಯ ಶ್ರೀ ಬುಕ್ಕೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಸೇವೆಗಳಿಗೆ ಕುರುಗೋಡು ಸೀಮೆಯೊಳಗಿನ ದೊಂಡವಡಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ನೀಡಿ ಅದರ ಮೇರೆಗಳಿಗೆ 'ಲಿಂಗ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು' ಮತ್ತು 'ನಂದಿ ಕಲ್ಲು' ಹಾಕಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[17]

ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ 'ಬಸವನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು' ಮತ್ತು 'ಬಸವಂತ ಕಲ್ಲು' ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೫೦ರ ಶಾಸನವು ಶ್ರೀ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ಶ್ರೀಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ದತ್ತಿಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಸೋಮಲಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಮೇರೆಗಳಿಗೆ 'ಬಸವ ಮುದ್ರೆ'ಯ ಕಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ದೊರೆಯಾದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಶಾಸನವು 'ಬಸವಂತ' ಕಲ್ಲಿನ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[18]

ತ್ರಿಶೂಲದ ಕಲ್ಲು

ತ್ರಿಶೂಲವು ಶಿವನು ತನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಒಂದು ಆಯುಧ. ತ್ರಿಶೂಲದ ಚಿಹ್ನೆಯ ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳೂ ಕೂಡ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳಂತೆ ಶೈವ ದತ್ತಿಯ ವಿವರಗಳನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೯೭ರ ಶಾಸನವು ತಿಪ್ಪರಸರು ಕಿತ್ತೂರ ರಾಮಯ ದೇವರಿಗೆ ಅಮೃತಪಡಿ, ನಂದಾದೀಪ ಮುಂತಾದ ಸೇವೆಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿಗೆ 'ತ್ರಿಶೂಲದ ಕಲ್ಲು' ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[19] ಈ ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳು ತ್ರಿಶೂಲದ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಹೊಂದಿರಬಹುದು.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಲಾದ ಮೇರೆ-ಗಲ್ಲುಗಳು ಭೂ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆಗಳೂ ಕೂಡ ಆಗಿವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಹಾಗೂ ಶೈವ ಧರ್ಮಗಳು ಉಚ್ಚ್ರಾಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದವು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಈ ಮೇರೆಗಲ್ಲುಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಇನ್ನಷ್ಟು ದೃಢಪಡಿಸಬಹುದು.

---

15 KI VI, No. 70
16 EC VII (RE), Ng. 61
17 SII IX Pt. II, No. 565
18 SII IX Pt. II, No. 457
19 EC III (RE), Hg. 133